

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบของผู้ดูแลบุตรของสตรีไทย แบบแผนการเลือกผู้ดูแลบุตรประเภทใดประเภทหนึ่งนอกเหนือจากการดูแลบุตรด้วยตนเอง และศึกษาถึงความแตกต่างของการเลือกผู้ดูแลบุตรของสตรีไทยตามลักษณะทางประชากร เศรษฐกิจสังคม และอื่นๆ โดยใช้ข้อมูลการสำรวจทัศนคติเกี่ยวกับบุตร พ.ศ. 2531 อันเป็นส่วนหนึ่งของโครงการสำรวจสถิติสังคม ดำเนินการโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ และเก็บข้อมูลด้วยวิธีสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนและสตรีเคสสมรส ที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนตัวอย่างทั่วประเทศจำนวน 1,641 ครัวเรือน และสตรีเคสสมรส ที่กำลังมีบุตรอายุระหว่าง 0-5 ปี ที่พักอาศัยอยู่ในเขตเมืองของประเทศไทยเท่านั้น ซึ่งมีจำนวนรวมทั้งสิ้น

ตัวแปรตามที่ใช้ในการศึกษา คือ "ผู้ดูแลบุตร" และตัวแปรอิสระ แบ่งเป็นปัจจัยทางประชากร ได้แก่ อายุเมื่อคลอดบุตร จำนวนบุตรที่มีชีวิต ปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคม ได้แก่ อาชีพของสตรี สถานภาพการทำงานของสตรี อาชีพของสามี สถานภาพการทำงานของสามี รายได้ของครอบครัว ระดับการศึกษาของสตรี ภาคที่อยู่อาศัย และปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การมีสมาชิกหญิงอื่นในครัวเรือน และเหตุผลที่สตรีทำงาน นอกจากนี้ยังได้กำหนดให้อายุบุตรเป็นตัวแปรแทรกกลางด้วย เพราะคาดว่าอายุบุตรที่แตกต่างกัน น่าจะมีอิทธิพลทำให้เกิดความแตกต่างในผู้ดูแลบุตรของสตรี

สำหรับสมมติฐานหลักของการศึกษา คือ สตรีที่มีลักษณะทางประชากร เศรษฐกิจสังคม และอื่นๆ แตกต่างกัน น่าจะมีผู้ดูแลบุตรที่แตกต่างกันด้วย ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูล หรือการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรตามกับตัวแปรอิสระนั้น ใช้วิธีการทางสถิติ 2 วิธี คือ การวิเคราะห์ตารางแบบไขว้ (cross-tabulation) และการวิเคราะห์แบบจำลองถดถอยหลายชนิด (multinomial logit regression) ทั้งนี้เพราะการวิเคราะห์แบบจำลองถดถอยหลายชนิด เป็นวิธีการวิเคราะห์แบบหลายตัวแปรวิธีหนึ่ง ซึ่งสามารถทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรตามหนึ่งตัวกับตัวแปรอิสระหลายๆ ตัวพร้อมกันได้ สำหรับผลการศึกษาพอจะสรุปได้ ดังนี้

ผู้ดูแลบุตรของสตรีในเขตเมืองของประเทศไทย

"ผู้ดูแลบุตร" ในการศึกษาวิจัยด้วยคำถาม "เมื่อบุตรคนที่อายุน้อยที่สุดของท่าน อายุ 0-5 ปี ส่วนใหญ่ใครเป็นผู้ดูแลบุตร" ผลการศึกษาปรากฏว่า สตรีส่วนใหญ่ (ร้อยละ 73.7) เป็นผู้ดูแลบุตรด้วยตนเอง นอกนั้นให้บุคคลอื่นเป็นผู้ดูแลบุตร ซึ่งบุคคลที่เป็นญาติจะได้รับเลือกรองลงไปจากการดูแลบุตรด้วยตนเอง และมากกว่าบุคคลที่ไม่ใช่ญาติ คือ ร้อยละ 17.7 เปรียบเทียบกับร้อยละ 8.5 ตามลำดับ จากข้อค้นพบดังกล่าวนี้ หากพิจารณาตามแนวคิดของ Mason และ Palan ก็พอจะอธิบายได้ว่า แม้ว่าสภาพเศรษฐกิจและสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป แต่บทบาทดั้งเดิมของสตรีในเขตเมืองของประเทศไทย ยังไม่เปลี่ยนแปลงไปมากนัก ซึ่งอาจเป็นเพราะระดับของความขัดแย้งในบทบาทหลักสองประการ คือ บทบาทการทำงานเพื่อหารายได้ให้ครอบครัวกับบทบาทการเป็นมารดาที่ต้องดูแลบุตรเล็กๆ ยังอยู่ในระดับต่ำ หรืออาจกล่าวได้ว่าโดยรวมทั้งในสังคมเมืองของประเทศไทย ทั้งสองบทบาทหลักดังกล่าวของสตรียังคงมีความสำคัญพอๆ กัน และเมื่อนำลักษณะภูมิหลังทางประชากร เศรษฐกิจสังคม และอื่นๆ มาพิจารณาหาความสัมพันธ์ปรากฏผลการศึกษา ดังนี้

ปัจจัยทางประชากร

1. อายุเมื่อคลอดบุตร จากผลการวิเคราะห์ในระดับ 2 ตัวแปร พบว่า ผู้ดูแลบุตรของสตรีในเขตเมืองของไทย แปรผันตามอายุเมื่อคลอดบุตรคนล่าสุดตั้งสมมติฐานการศึกษา คือ สตรีที่คลอดบุตรเมื่ออายุน้อย จะดูแลบุตรด้วยตนเองมากกว่าสตรีที่คลอดบุตรเมื่ออายุมาก และยังพบว่าอายุเมื่อคลอดบุตรมีความสัมพันธ์ทางลบกับการให้ญาติเป็นผู้ดูแลบุตร ส่วนการให้บุคคลที่ไม่ใช่ญาติดูแลบุตร พบว่ามีความสัมพันธ์เชิงบวกกับอายุเมื่อคลอดบุตร และเมื่อนำอายุบุตรและจำนวนบุตรที่มีชีวิตมาพิจารณาด้วย พบว่าทิศทางของความสัมพันธ์ เริ่มมีแบบแผนที่ไม่แน่นอน แต่เมื่อวิเคราะห์ด้วยแบบจำลองถดถอยลอจิสต์ ซึ่งเป็นการวิเคราะห์แบบหลายตัวแปร สามารถควบคุมด้วยตัวแปรอิสระหลายๆ ตัวได้พร้อมกัน กลับพบว่า อายุเมื่อคลอดบุตร มีอิทธิพลต่อการกำหนดผู้ดูแลบุตรของสตรีไทย โดยเฉพาะในกลุ่มของการให้บุคคลอื่นที่ไม่ใช่ญาติเป็นผู้ดูแลบุตร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

2. อายุบุตร ในการศึกษาครั้งนี้ได้กำหนดให้ตัวแปร "อายุบุตร" เป็นตัวแปรแทรกกลาง ทั้งนี้เพราะจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและผลการวิจัยที่ผ่านมา บ่งชี้ว่า อายุบุตรเป็นตัวกำหนดที่สำคัญต่อแบบแผนการดูแลบุตร หรืออายุบุตรทำให้เกิดความแตกต่างในผู้ดูแลบุตร

และเมื่อวิเคราะห์ด้วยวิเคราะห์แบบจำลองถดถอยลอจิส โดยควบคุมตัวแปรอิสระอื่นๆให้คงที่ พบว่าความสัมพันธ์ระหว่างอายุบุตรกับผู้ดูแลบุตร เป็นไปในเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เฉพาะในกลุ่มของการให้ญาติเป็นผู้ดูแลบุตร กล่าวคือ สตรีที่มีบุตรอายุ 3-5 ปี มีแนวโน้มจะให้ญาติเป็นผู้ดูแลบุตรมากกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับสตรีที่มีบุตรอายุ 0-2 ปี หรืออีกนัยหนึ่งสตรีที่มีบุตรอายุน้อย (0-2 ปี) น่าจะมีโอกาสดูแลบุตรด้วยตนเองมากกว่าสตรีที่บุตรมีอายุมากกว่า ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่า อายุบุตรมีอิทธิพลทำให้เกิดความแตกต่างในผู้ดูแลบุตรของสตรีในเขตเมืองของประเทศไทย

3. จำนวนบุตรที่มีชีวิต ผลการวิเคราะห์แบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างผู้ดูแลบุตรกับจำนวนบุตรที่มีชีวิต โดยใช้วิธีตารางแบบไขว้ พบว่า จำนวนบุตรที่มีชีวิต มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับการดูแลบุตรด้วยตนเองของสตรี และในทางกลับกัน ถ้าสตรีมีบุตรที่มีชีวิตจำนวนน้อย จะมีโอกาสที่จะให้บุคคลอื่น ทั้งที่เป็นญาติและไม่ใช่ว่า เป็นผู้ดูแลบุตรมากกว่าด้วย เมื่อนำอายุบุตรและรายได้ของครอบครัวเข้ามาศึกษาด้วย ก็ยังคงพบความสัมพันธ์ในทิศทางเดิม และเมื่อวิเคราะห์ด้วยแบบจำลองถดถอยลอจิส ปรากฏว่า ค่าสัมประสิทธิ์ของความสัมพันธ์ระหว่างผู้ดูแลบุตรและจำนวนบุตรที่มีชีวิต เป็นไปทางลบ ซึ่งหมายความว่า ยิ่งสตรีมีบุตรจำนวนมากขึ้น โอกาสที่สตรีจะดูแลบุตรด้วยตนเองจะมีมากกว่า ที่จะให้ญาติหรือบุคคลอื่นที่ไม่ใช่ว่า เป็นผู้ดูแลบุตร จากผลการศึกษาดังกล่าว ทำให้เชื่อได้ว่า จำนวนบุตรที่มีชีวิต มีอิทธิพลต่อผู้ดูแลบุตรของสตรีในเขตเมืองของไทย ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการศึกษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคม

1. อาชีพของสตรี การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ดูแลบุตรกับอาชีพของสตรี ในระดับ 2 ตัวแปร ปรากฏว่า ความสัมพันธ์ของทั้งสองตัวแปร เป็นไปตามสมมติฐานการศึกษาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือ สตรีที่ประกอบอาชีพค้าขายหรือเกษตรกรรม จะดูแลบุตรด้วยตนเองมากกว่าสตรีที่ประกอบอาชีพวิชาชีพหรือบริการ แม้ว่าควบคุมตัวอายุบุตรแล้วก็ตาม และสตรีที่ประกอบอาชีพวิชาชีพ นิยมที่จะให้ญาติและบุคคลที่ไม่ใช่ว่า เป็นผู้ดูแลบุตรแทนตนเองมากที่สุด รองลงมาคือ สตรีที่ประกอบอาชีพบริการ แต่เมื่อควบคุมตัวแปรอิสระอื่นๆ หลายตัวพร้อมกัน ปรากฏว่า มีเพียงสตรีที่ประกอบอาชีพวิชาชีพเท่านั้น ที่ทำให้เกิดความแตกต่างในผู้ดูแลบุตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยเฉพาะการให้ญาติเป็นผู้ดูแลบุตร กล่าวคือ สตรีที่ประกอบอาชีพวิชาชีพ จะให้ญาติเป็นผู้ดูแลบุตรมากกว่าที่สตรีจะดูแลบุตรเอง เมื่อเปรียบเทียบกับสตรีที่ไม่ได้ทำงานหรือทำอาชีพเกษตรกรรม ส่วนการให้บุคคลที่ไม่ใช่ว่า เป็นผู้ดูแลบุตร ไม่พบว่ามีนัย

สำคัญทางสถิติแต่อย่างใด เช่นเดียวกับสตรีที่ประกอบอาชีพอื่นๆ ที่แสดงว่ามีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกับสมมติฐาน แต่ก็ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งอาจเนื่องมาจากสตรีกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ ให้ความสำคัญที่ไม่ใช่ญาติเป็นผู้ดูแลบุตรในสัดส่วนที่ค่อนข้างต่ำ ซึ่งในประเด็นนี้จึงควรทำการศึกษาวิจัยต่อไปว่า สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เป็นเพราะสตรีไทยไม่นิยมให้บุคคลที่ไม่ใช่ญาติเป็นผู้ดูแลบุตรแทนตน หรือเป็นเพราะอุปทานของสถานรับเลี้ยงเด็กหรือผู้รับเลี้ยงเด็กมีไม่เพียงพอ

2. สถานภาพการทำงานของสตรี จากผลการศึกษาในระดับ 2 ตัวแปร พบว่าความสัมพันธ์ของผู้ดูแลบุตรกับสถานภาพการทำงานของสตรี เป็นไปตามสมมติฐานการศึกษาอย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ สตรีที่ทำงานช่วยธุรกิจครอบครัว หรือทำธุรกิจส่วนตัว จะดูแลบุตรด้วยตนเองมากกว่า สตรีที่เป็นนายจ้างหรือลูกจ้าง ส่วนในกลุ่มของการให้ญาติเป็นผู้ดูแลบุตร พบว่า สตรีที่ทำงานเป็นลูกจ้าง จะมีสัดส่วนสูงที่สุด และเมื่อพิจารณาถึงกลุ่มของการให้บุคคลที่ไม่ใช่ญาติเป็นผู้ดูแลบุตร พบว่า สตรีที่เป็นนายจ้าง จะให้ความนิยมนในสัดส่วนที่สูงที่สุด แม้ว่าจะนำตัวแปรอายุบุตรและระดับการศึกษาเข้ามาศึกษาร่วมด้วย ความสัมพันธ์ยังคงเป็นเช่นเดิม อย่างไรก็ตาม การศึกษาครั้งนี้ ไม่สามารถนำตัวแปรสถานภาพการทำงานของสตรี เข้าไปวิเคราะห์แบบหลายตัวแปรด้วยแบบจำลองการวิเคราะห์ถดถอยผลจัดได้ เพราะสตรีกลุ่มตัวอย่างที่มีสถานภาพการทำงานเป็นนายจ้างมีเพียง 10 รายเท่านั้น และถ้านำมาวิเคราะห์ด้วยแบบจำลองถดถอยผลจัด อาจทำให้ผลลัพธ์ที่ได้เบี่ยงเบนไปจากความเป็นจริงได้

3. อาชีพของสามี ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ดูแลบุตรและอาชีพของสามี ในระดับ 2 ตัวแปร ได้แสดงทิศทางเป็นไปตามสมมติฐาน คือ สตรีที่สามีประกอบอาชีพค้าขายหรือเกษตรกรรม จะดูแลบุตรด้วยตนเองมากกว่าสตรีที่สามีประกอบอาชีพวิชาชีพ หรือบริการ และนอกจากการดูแลบุตรด้วยตนเอง ยังพบว่า สตรีที่สามีประกอบอาชีพวิชาชีพ จะนิยมนให้ญาติและบุคคลที่ไม่ใช่ญาติ เป็นผู้ดูแลบุตรมากกว่าสตรีที่สามีประกอบอาชีพอื่นๆ ส่วนสตรีที่สามีประกอบอาชีพค้าขาย จะให้ญาติดูแลบุตรน้อยที่สุด สำหรับสตรีที่สามีประกอบอาชีพเกษตรกรรม แทบจะไม่มีกรให้บุคคลอื่นที่ไม่ใช่ญาติเป็นผู้ดูแลบุตรของตนเอง ความสัมพันธ์ดังกล่าวยังคงเป็นเช่นเดิม แม้ว่าจะควบคุมด้วยอายุบุตรแล้วก็ตาม และเมื่อวิเคราะห์ด้วยแบบจำลองถดถอยผลจัด พบว่า อาชีพของสามีไม่ได้ทำให้เกิดความแตกต่างในผู้ดูแลบุตรอย่างมีนัยสำคัญแต่ประการใด ถึงแม้ว่าจะมีทิศทางตามสมมติฐานก็ตาม

4. สถานภาพการทำงานของสามี จากการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในระดับ 2 ตัวแปร และเมื่อนำอาชูปตรมาพิจารณาด้วยแล้ว พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพการทำงานของสามี กับผู้ดูแลบุตร มีแนวโน้มเป็นไปตามสมมติฐานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือ สตรีที่สามีทำงานช่วย ธุรกิจครอบครัวโดยมิได้รับค่าจ้าง จะดูแลบุตรด้วยตนเองมากกว่าสตรีที่สามีเป็นนายจ้าง ลูกจ้าง หรือทำธุรกิจส่วนตัว และนอกเหนือจากการดูแลบุตรด้วยตนเองแล้ว ปรากฏว่า ในกลุ่มที่ให้ญาติ เป็นผู้ดูแลบุตร สตรีที่สามีเป็นลูกจ้างจะนิยมในสัดส่วนสูงที่สุด ในขณะที่กลุ่มของการให้บุคคลที่ไม่ใช่ญาติเป็นผู้ดูแลบุตร สตรีที่สามีเป็นนายจ้างจะให้ความนิยมมากที่สุด และด้วยเหตุผลที่คล้ายคลึงกันกับตัวแปรสถานภาพการทำงานของสตรี จึงไม่สามารถวิเคราะห์ด้วยแบบจำลองถดถอยลอจิสต์ได้เช่นกัน

และหลังจากที่ได้สร้างตัวแปรสถานะการทำงานของสามีและภรรยาและนำเข้ามาทดสอบด้วย ปรากฏว่า กลุ่มสตรีที่สามีทำงานคนเดียว จะดูแลบุตรด้วยตนเองมากที่สุด กลุ่มที่สามี ภรรยาทำงานด้วยกันทั้งคู่ จะดูแลบุตรเองน้อยที่สุด และในกลุ่มที่ให้ญาติเป็นผู้ดูแลบุตร พบว่า คู่ที่ สตรีทำงานแต่สามีไม่ทำงานจะนิยมมากที่สุด แต่ถ้าภรรยาไม่ได้ทำงาน จะให้ญาติดูแลบุตรของตน น้อยที่สุด ส่วนการให้บุคคลไม่ใช่ญาติเป็นผู้ดูแลบุตร พบว่า กลุ่มที่สามีภรรยาทำงานด้วยกันทั้งคู่ จะใช้บริการมากที่สุด และไม่ปรากฏว่ามีการใช้ผู้ดูแลบุตรรูปแบบดังกล่าวในกลุ่มที่สามีไม่ได้ทำงาน และเมื่อวิเคราะห์ด้วยแบบจำลองถดถอยลอจิสต์ กลับพบว่า ตัวแปรสถานะการทำงานของสามีและ ภรรยา มีอิทธิพลต่อการกำหนดผู้ดูแลบุตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยเฉพาะกลุ่มที่ไม่ได้ทำงาน ด้วยกันทั้งคู่ และกลุ่มสตรีที่สามีทำงานเพียงคนเดียว (หรือคู่ที่ภรรยาไม่ได้ทำงาน) กล่าวคือ ในคู่ สโมสรที่ภรรยาไม่ได้ทำงาน จะเป็นผู้ดูแลบุตรเองมากกว่าคู่ที่สามีภรรยาทำงานด้วยกันทั้งคู่ และ ยังนิยมให้ญาติและบุคคลที่ไม่ใช่ญาติดูแลบุตรในระดับที่ต่ำมาก ดังนั้น จึงพอจะสรุปได้ว่าสถานะการ ทำงานของสามีและภรรยาโดยเฉพาะคู่ที่ภรรยาไม่ได้ทำงาน (สามีทำงาน หรือไม่ทำงาน ก็ตาม) มีอิทธิพลต่อแบบแผนการเลือกผู้ดูแลบุตรของสตรีในเขตเมืองของไทยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

5. รายได้ของครอบครัว ในการวิเคราะห์ตัวตารางแบบไขว้ ปรากฏว่า แบบแผนการดูแลบุตรของสตรีไทยในเขตเมือง มีความแตกต่างกันตามระดับรายได้ของครอบครัว อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และมีทิศทางของความสัมพันธ์เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ แม้ว่าจะนำ อาชูปตรมาศึกษาพร้อมด้วยแล้วก็ตาม คือ การดูแลบุตรด้วยตนเองของสตรี จะมีความสัมพันธ์เชิงลบ กับระดับรายได้ของครอบครัว ส่วนการให้ญาติเป็นผู้ดูแลบุตรนั้น เป็นที่นิยมอย่างมากที่สุดในกลุ่ม สตรีที่ครอบครัวมีรายได้ระดับปานกลาง ในขณะที่สตรีที่ครอบครัวมีรายได้ระดับสูง จะให้ความนิยม

กับรูปแบบการดูแลบุตรโดยบุคคลที่ไม่ใช่ญาติมากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับสตรีกลุ่มอื่นๆ ผลการศึกษาดังกล่าว สามารถยืนยันได้ชัดเจนยิ่งขึ้นจากผลการวิเคราะห์แบบจำลองถดถอยลอจิต นั่นคือ ภาพรวมของแบบแผนความสัมพันธ์ยังคงเป็นไปในลักษณะเดิมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ดังเห็นจริงสรุปได้ว่ารายได้ของครอบครัว มีอิทธิพลทำให้เกิดความแตกต่างในผู้ดูแลบุตรของสตรีในเขตเมืองของประเทศไทย

6. ระดับการศึกษาของสตรี ความสัมพันธ์ในระดับ 2 ตัวแปร แสดงว่าแบบแผนการเลือกผู้ดูแลบุตร มีความผันแปรไปตามระดับการศึกษาที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แม้จะนำอายุบุตรมาพิจารณาในฐานะตัวแปรแทรกกลาง ยังคงพบว่าแบบแผนดังกล่าวยังก็ปรากฏเช่นเดิม ครั้นเมื่อควบคุมด้วยตัวแปรอิสระหลายๆตัวพร้อมกัน พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษาของสตรีกับผู้ดูแลบุตรยังคงมีอยู่เฉพาะในบางกลุ่ม คือ สตรีที่จบการศึกษาระดับมัธยมขึ้นไป (มัธยม และสูงกว่ามัธยม) จะดูแลบุตรด้วยตนเองในสัดส่วนที่ต่ำกว่าสตรีที่ไม่ได้เรียน และนิยมให้บุคคลอื่นทั้งที่เป็นญาติและไม่ใช่ญาติ เป็นผู้ดูแลบุตรแทนตนเองมากกว่าสตรีที่ไม่ได้เรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติด้วย ส่วนสตรีที่จบระดับประถม จะดูแลบุตรด้วยตนเองมากกว่าจะให้บุคคลอื่นเป็นผู้ดูแล อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติเช่นกัน

7. ภาคที่อยู่อาศัย ผลการศึกษาด้วยวิธีตารางแบบไขว้ แสดงว่า มีความแตกต่างในผู้ดูแลบุตรของสตรีที่อาศัยอยู่ในภาคที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือ สตรีที่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จะดูแลบุตรด้วยตนเองในสัดส่วนที่สูงที่สุด แต่เมื่อพิจารณาถึงรูปแบบของการให้บุคคลอื่นเป็นผู้ดูแลบุตร ซึ่งมีสัดส่วนที่น้อยกว่าการดูแลบุตรด้วยตนเองของสตรีนั้น พบว่า สตรีที่อยู่ในภาคกลาง จะให้ญาติเป็นผู้ดูแลบุตรแทนตนมากที่สุด ส่วนในกลุ่มของการให้บุคคลที่ไม่ใช่ญาติเป็นผู้ดูแลบุตรนั้น เป็นที่นิยมอย่างมากที่สุดในกลุ่มสตรีที่อยู่ในภาคเหนือ และสตรีที่อยู่ในภาคเหนือนี้ ยังทำหน้าที่ดูแลบุตรด้วยตนเองน้อยที่สุด เมื่อควบคุมด้วยอายุบุตร พบว่า ภาคที่อยู่อาศัยมีอิทธิพลต่อการจัดผู้ดูแลบุตรเฉพาะในกลุ่มที่บุตรอายุ 0-2 ปี เท่านั้น ต่อมาเมื่อวิเคราะห์ด้วยแบบจำลองถดถอยลอจิต ปรากฏว่า มีเพียงสตรีที่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ เท่านั้นที่มีอิทธิพลต่อการจัดผู้ดูแลบุตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในทิศทางที่เป็นไปตามสมมติฐาน กล่าวคือ สตรีที่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ จะดูแลบุตรด้วยตนเองมากกว่าสตรีที่อยู่ในกรุงเทพฯ

ปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

1. การมีสมาชิกหญิงอื่นในครัวเรือน ความสัมพันธ์ในระดับ 2 ตัวแปร ของผู้ดูแลบุตรและการมีสมาชิกหญิงอื่นในครัวเรือน ปรากฏว่ามีทิศทางตรงกันข้ามกับสมมติฐานการศึกษา และมีนัยสำคัญทางสถิติ คือ สตรีที่ไม่มีสมาชิกหญิงอื่นๆ กลับดูแลบุตรด้วยตนเองน้อยกว่าสตรีที่มีสมาชิกหญิงอื่นๆ แต่สตรีที่ไม่มีสมาชิกหญิงอื่นๆ อาศัยอยู่ร่วมในครัวเรือนเดียวกัน มีแนวโน้มที่จะนำบุตรให้บุคคลอื่น ทั้งที่เป็นญาติและไม่ใช่ว่าเป็นผู้ดูแลบุตรให้มากกว่า สตรีที่มีสมาชิกหญิงอื่นๆ และเมื่อพิจารณาอายุบุตรร่วมด้วย ความสัมพันธ์ยังคงเป็นเช่นเดิมแต่มิมีนัยสำคัญเฉพาะกลุ่มที่บุตรอายุ 3-5 ปี เท่านั้น และด้วยเหตุผลเช่นเดียวกันกับตัวแปรสถานภาพการทำงานของผู้ดูแลบุตรและสามี คือ การกระจายตัวของข้อมูลที่น่ามาเป็นตัวแปรดังกล่าวมีความล่าเอียงสูง ถ้านำมาเข้าแบบจำลองฯ อาจจะทำให้ผลการวิเคราะห์บิดเบือนไปจากความจริงได้ หรืออาจแสดงความสัมพันธ์ในลักษณะที่เป็นภาพลวง ดังนั้นจึงไม่อาจจะสรุปได้แน่ชัดว่า การมีสมาชิกหญิงอื่นในครัวเรือน จะมีอิทธิพลต่อผู้ดูแลบุตรของสตรีในเขตเมืองของประเทศไทย ดังทิศทางที่ปรากฏผลในการศึกษาค้างนี้หรือไม่

2. เหตุผลที่สตรีทำงาน ผลการวิเคราะห์ในระดับ 2 ตัวแปร ปรากฏว่าผู้ดูแลบุตรของสตรี มีความแตกต่างตามเหตุผลของการทำงานตามสมมติฐานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แม้จะนำอายุบุตรมาพิจารณาร่วมด้วย ความสัมพันธ์ก็คล้ายกับผลการวิเคราะห์ในระดับสองตัวแปร กล่าวคือ สตรีที่ทำงานเพราะมีความจำเป็นทางเศรษฐกิจบีบบังคับ จะดูแลบุตรด้วยตนเองมากกว่าสตรีที่ทำงานด้วยเหตุผลอื่นๆ เช่น เพราะที่ทำมาตั้งแต่ก่อนแต่งงาน หรือทำงานเพราะเป็นความต้องการส่วนตัว และในกรณีของการให้ญาติและบุคคลที่ไม่ใช่ว่าเป็นผู้ดูแลบุตรพบว่า สตรีที่กล่าวว่าทำงานเพราะเป็นความต้องการส่วนตัวจะเลือกผู้ดูแลบุตรในสองรูปแบบดังกล่าวในสัดส่วนที่สูงที่สุด และเมื่อนำรายได้ของครอบครัวเข้ามาควบคุมเพื่อทดสอบความสัมพันธ์อีกครั้งหนึ่ง ความสัมพันธ์ระหว่างสองตัวแปรดังกล่าวยังคง มีทิศทางเป็นไปตามสมมติฐานการศึกษา แต่มีนัยสำคัญทางสถิติเฉพาะในกลุ่มที่มีรายได้ระดับกลางเท่านั้น ครั้นวิเคราะห์ด้วยแบบจำลองถดถอยลอจิสต์ กลับปรากฏว่า ผู้ดูแลบุตรของสตรี ไม่ได้มีความแตกต่างตามเหตุผลที่สตรีทำงานแต่อย่างใด ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า เหตุผลที่สตรีทำงาน ไม่มีอิทธิพลต่อการจัดผู้ดูแลบุตรของสตรีในเขตเมืองของประเทศไทย

ตารางที่ 33 สรุปความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางประชากร เศรษฐกิจสังคม และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับ ที่มีต่อผู้ดูแลบุตรของสตรีในเขตเมืองของประเทศไทย

ปัจจัยกำหนด	เป็นไปตามสมมติฐานการศึกษา	มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับต่ำกว่า .05
ปัจจัยทางประชากร		
อายุเมื่อคลอดบุตร	/	/
อายุบุตร	/	/
จำนวนบุตรที่มีชีวิต	/	/
ปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคม		
อาชีพของสตรี	/	/
สถานภาพการทำงานของสตรี	/	()
อาชีพของสามี	/	X
- สถานะการทำงานของสามีและภรรยา	---	/
สถานภาพการทำงานของสามี	/	()
รายได้ของครอบครัว	/	/
ระดับการศึกษาของสตรี	/	/
ภาคที่อยู่อาศัย	/	/
ปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง		
การมีสมาชิกหญิงอื่นในครัวเรือน	X	()
เหตุผลที่สตรีทำงาน	/	X

/ เป็นไปตามสมมติฐานการศึกษา หรือ มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับต่ำกว่า .05

X ไม่เป็นไปตามสมมติฐานการศึกษา หรือ ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับต่ำกว่า .05

() เป็นผลการวิเคราะห์ด้วยตารางแบบไขว้วิชีได้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ถึงแม้ว่าข้อมูลตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจะแสดงแนวโน้มของการเข้าร่วมในตลาดแรงงานของสตรีไทย โดยเฉพาะในวัยที่กำลังมีบุตรเล็กๆ เพิ่มขึ้นอย่างมากก็ตาม แต่ข้อค้นพบจากการศึกษาครั้งนี้ ปรากฏว่า สตรีไทยในเขตเมืองส่วนใหญ่ ยังคงทำหน้าที่ดูแลบุตรด้วยตนเอง สตรีเหล่านี้จึงมีภาระทั้งในบ้านและที่ทำงาน ซึ่งต้องรับผิดชอบสูงมาก และถ้าหากเป็นสตรีที่ไม่มีคู่สมรสคอยช่วยเหลือด้วยแล้ว อาจต้องประสบความยากลำบากในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวันอย่างมาก และในที่สุดความยากลำบากเหล่านั้น ก็ส่งผลกระทบต่อบุตรที่ยังเล็กของเธอดูด้วย เพราะหากเด็กๆ เหล่านี้ได้รับการเลี้ยงดูที่ไม่เหมาะสมหรือขาดโอกาสที่จะได้รับการพัฒนาอย่างเหมาะสมแล้ว ส่อมหมายถึงอนาคตของสังคม ชุมชน และประเทศชาติด้วย ดังนั้นหน่วยงานต่างๆ ทั้งของรัฐ และเอกชนควรตระหนักถึงปัญหาพัฒนาการของเด็กในสังคมเป็นสำคัญ โดยลงมือแก้ไขปัญหาดังแต่ต้นเหตุอย่างจริงจังและมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน นั่นคือ การส่งเสริมการพัฒนาความเป็นอยู่และสถานภาพของสตรีในสังคมอย่างจริงจัง เช่น มีนโยบายส่งเสริมการศึกษา และฝึกอบรมอาชีพแก่เด็กหญิงและสตรีอย่างกว้างขวาง ซึ่งควรเป็นการให้การศึกษาแบบต่อเนื่องตลอดชีวิต รวมทั้งเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ให้แก่สตรีที่มีงานทำอยู่แล้วด้วย หรือมีมาตรการสร้างหลักประกันในการทำงานของสตรี รวมถึงการสร้างมาตรการต่างๆ ที่จะเป็นการช่วยลดภาระทางครอบครัวของสตรีที่ทำงานและมีบุตรเล็กๆ ด้วย

นอกจากนี้ข้อค้นพบอีกประการหนึ่ง ปรากฏว่า สตรีที่มีบุตรหลายคนและสตรีที่บุตรมีอายุน้อย (0-2 ปี) จะมีโอกาสดูแลบุตรด้วยตนเองมากกว่าจะให้บุคคลอื่นเป็นผู้ดูแลบุตรให้ ซึ่งการดูแลบุตรที่อยู่ในวัยก่อนเข้าเรียนด้วยตนเองนี้ จะทำให้เด็กได้รับความรัก ความอบอุ่นอย่างเต็มที่ และเป็นรูปแบบการดูแลบุตรที่ดีที่สุดวิธีหนึ่ง ซึ่งจะช่วยลดปัญหาสังคมในอนาคตได้ แต่ในทางตรงกันข้าม สตรีที่มีลักษณะดังกล่าวข้างต้นนี้ มักจะหมดโอกาสที่จะพัฒนาตนเอง หรือยกระดับความเป็นอยู่ สถานภาพของตนเองได้ เพราะมักจะไม่ค่อยมีโอกาสหรือเวลาว่างพอที่จะออกไปทำงานหารายได้ และโดยทั่วไปแล้วสตรีที่ทำงานเชิงเศรษฐกิจทั้งหลายมักจะมีการศึกษา มีความทันสมัย สามารถพึ่งตนเองได้ สวมรับสิ่งแปลกใหม่ทางสังคมได้ง่าย และมักจะมีบุตรจำนวนน้อยด้วย ดังนั้นจึงควรมีนโยบายพัฒนาสถานภาพสตรี กลุ่มสตรีที่เป็นแม่บ้านหรือสตรีที่ไม่ได้ทำงานนอกบ้าน ให้มีโอกาสพัฒนาตนเองในทุกๆ ด้าน ทั้งทางร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคมมากขึ้น เช่น สนับสนุนการรวมกลุ่มของสตรีที่มีภาระทางครอบครัว เพื่อให้พบปะหารือและหาทางแก้ไขปัญหาหรือให้ความช่วยเหลือกัน หรือมีนโยบายที่จะเพิ่มพูนโอกาสหรือทางเลือกให้สตรีมีงานทำ มีรายได้เป็นของตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องเป็นงานที่ทำนอกบ้าน หรืองานเต็มเวลา

เช่น การรับเหมางานไปทำที่บ้าน ตลอดจนสร้างค่านิยมของสังคมว่าสมควรช่วยภรรยาทำงานบ้าน และอบรมสั่งสอนเด็กชายไม่ให้ทะเลาะหรือรังเกียจงานบ้านตั้งแต่อยู่ในวัยเด็ก มาตรการหรือนโยบายต่างๆ ข้างต้นนี้ จะเป็นการช่วยแบ่งเบาภาระทางครอบครัวของสตรี และการมีเวลาว่างมากขึ้นหรือมีภาระหน้าที่น้อยลง น่าจะเป็นหนทางให้สตรีมีโอกาสพัฒนาตนเอง รวมถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนและสมาชิกในครอบครัวให้ดีขึ้นได้

2. ผลการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจของสตรี พบว่าสตรีที่ประกอบอาชีพวิชาชีพและสตรีที่ทำงานเป็นลูกจ้าง มักจะให้คุณค่าอื่นเป็นผู้ดูแลบุตรของตนมากกว่าจะดูแลบุตรเอง จากข้อค้นพบดังกล่าวนี้ จึงขอเสนอแนะว่า รัฐควรส่งเสริมหรือสนับสนุนให้ทุกหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน จัดตั้งศูนย์รับเลี้ยงเด็ก เพื่อช่วยเหลือหรือเป็นสวัสดิการแก่ลูกจ้างอย่างกว้างขวางและทั่วถึง ถ้าหน่วยงานใดไม่สามารถจัดตั้งได้ ก็อาจให้บริการจัดหาหรือจ้างผู้ดูแลเด็กที่ผ่านการฝึกอบรมเฉพาะทางมาประจำที่หน่วยงาน หรือหน่วยงานขนาดเล็กเช่น บริษัท ห้างร้านของเอกชน ก็อาจใช้ระบบศูนย์รับเลี้ยงเด็กของบริษัทในเครือ หรือเป็นการจัดตั้งศูนย์รับเลี้ยงเด็กโดยความร่วมมือกันระหว่างบริษัทเล็กๆ ส่วนค่าบริการนั้น อาจคิดค่าบริการราคาถูกลง ตามอัตราเงินเดือนของสตรีหรือมารดา และนายจ้างหรือเจ้าของหน่วยงาน ควรจัดบริการข่าวสาร และเผยแพร่ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการดูแลบุตร เช่น แหล่งบริการ ผู้เชี่ยวชาญด้านเด็กเล็ก ค่าบริการการดูแลบุตรที่เหมาะสมหรือปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเลี้ยงดูบุตร ให้แก่ลูกจ้างหรือพนักงานของตนด้วย เพราะความช่วยเหลือ หรือสวัสดิการด้านการดูแลบุตรจากนายจ้างหรือเจ้าของหน่วยงานนี้ เป็นการลงทุนด้านทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งในท้ายที่สุดแล้วผลกำไรก็จะกลับคืนสู่นายจ้างหรือหน่วยงานด้วย เพราะบริการดังกล่าวจะช่วยลดภาวะและปัญหาทางจิตใจและอารมณ์ของลูกจ้างสตรีที่มีบุตรเล็กๆ ลงไปได้มาก ซึ่งจะส่งผลให้งานเกิดประสิทธิภาพ และประสิทธิภาพสูงขึ้น ทั้งยังเป็นวิธีการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างนายจ้างและลูกจ้างประการหนึ่งด้วย ส่วนทางฝ่ายรัฐบาลก็อาจให้การส่งเสริมโดยการให้สิทธิพิเศษทางภาษี แก่หน่วยงานหรือบริษัทห้างร้าน ที่จัดสวัสดิการด้านการดูแลบุตรแก่พนักงาน หรือรัฐจัดตั้งหน่วยงานที่ทำหน้าที่ฝึกอบรม และผลิตผู้ดูแลบุตรที่มีคุณภาพเข้าสู่ตลาดแรงงาน รวมทั้งทำการประชาสัมพันธ์ให้แพร่หลาย เพื่อเป็นการยกระดับอาชีพที่เกี่ยวกับการดูแลบุตร อีกทั้งยังเป็นการสะดวกที่จะควบคุมและพัฒนาคุณภาพของการบริการไปในตัวด้วย เช่น มีการติดตามกำกับ กำหนดอัตราค่าจ้างผู้ดูแลบุตรต่อจำนวนเด็กที่เหมาะสม หรือตรวจสอบคุณสมบัติของผู้ดูแลบุตรให้เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด หรือแม้แต่การให้โทษแก่หน่วยงานหรือศูนย์รับเลี้ยงเด็กที่ไม่ยอมปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ หรือคำแนะนำของหน่วยงานที่รับผิดชอบ

3. ปัจจัยทางเศรษฐกิจที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดผู้ดูแลบุตรของสตรีไทยในเขตเมืองอีกประการหนึ่ง คือ รายได้ของครอบครัว สตรีที่มีรายได้ของครอบครัวระดับต่ำ จะดูแลบุตรด้วยตนเองมากกว่าให้บุคคลอื่นดูแล เพราะสตรีกลุ่มดังกล่าว มีข้อจำกัดด้านฐานะการเงิน จึงไม่สามารถเสียค่าใช้จ่ายเพื่อการจัดหาหรือจ้างวานให้คนอื่นเป็นผู้ดูแลบุตรของตนได้ ทั้งที่จำเป็นต้องทำงานหารายได้จุนเจือครอบครัว ดังนั้นสตรีที่มีรายได้ครอบครัวระดับต่ำ จึงควรจะเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักในการจัดสวัสดิการสังคม ด้านการดูแลเด็กที่มีคุณภาพ โดยมุ่งพัฒนาการทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา สังคม อารมณ์ ของเด็กอย่างเหมาะสมตามวัย แต่อย่างไรก็ตามข้อพึงระวัง คือ การจัดสวัสดิการให้แก่สตรีที่มีฐานะการเงินขัดสนนี้ อาจเป็นสิ่งที่ขัดแย้ง หรือสวนทางกับนโยบายการลดอัตราเพิ่มของประชากรของประเทศไทยด้วย เพราะการจัดสวัสดิการให้แก่สตรีที่ยากจนและมีรายได้น้อย อาจเป็นการให้แรงจูงใจทางบวกที่มีผลต่อการเพิ่มประชากรด้วย ดังนั้นอาจเป็นการให้บริการที่มีคุณภาพแต่มีราคาสูง สำหรับสตรีที่มีภาระต้องทำงานเพื่อหารายได้เท่านั้น โดยเป็นการดำเนินการที่มุ่งปรับปรุงคุณภาพชีวิต ความเป็นอยู่ที่ดีทั้งของสตรีและเด็กไปพร้อมๆ กัน ส่วนในกลุ่มที่มีรายได้ปานกลางนั้น นิยมให้ญาติเป็นผู้ดูแลบุตร จึงควรให้ทุกฝ่ายเห็นความสำคัญและร่วมมือกันสร้างเสริมความอบอุ่น และความมั่นคงของสถาบันครอบครัว ให้สิ้นสงสัยอยู่เป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทยต่อไป และให้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการเลี้ยงดูเด็ก ซึ่งนับได้ว่าเป็นผลิตผลของครอบครัวที่จะมีคุณประโยชน์ต่อสังคม และประเทศชาติต่อไป สำหรับกลุ่มที่มีฐานะทางการเงินอยู่ในระดับสูง นิยมให้บุคคลที่ไม่ใช่ญาติ เช่น หญิงรับใช้ สถานรับเลี้ยงเด็ก ฯลฯ เป็นผู้ดูแลบุตรแทนตนเอง ดังนั้นจึงเป็นการจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกำหนดกฎ หรือข้อบังคับ ที่เกี่ยวข้องกับ การจัดสวัสดิการด้านการดูแลเด็ก เช่น การจดทะเบียนขอจัดตั้ง ลักษณะการดำเนินการ มาตรฐานการดำเนินการให้บริการ คุณสมบัติของผู้ดำเนินการ หรือ ผู้ดูแลเด็ก ฯลฯ และการกำหนดหรือมอบหมายให้หน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งมีหน้าที่เฉพาะต่อการรับผิดชอบเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมด้านการดูแลเด็ก ซึ่งจะช่วยให้สะดวกต่อการปฏิบัติงาน การดำเนินการ การควบคุม และการประเมินผล ตลอดจนรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสถานรับเลี้ยงเด็กประเภทต่างๆ อย่างเป็นระบบ เพราะการดำเนินการที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน อยู่ในความดูแลของหลายหน่วยงาน ข้อมูลจึงมีลักษณะกระจัดกระจายและไม่เป็นระบบระเบียบ ดังนั้นหากรัฐเข้ามาจัดการให้มีหน่วยงานเฉพาะกิจการด้านนี้ จะก่อให้เกิดระบบการทำงานเพื่อเด็กที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ทั้งยังเป็นการทำให้เกิดการพัฒนาทั้งด้านคุณภาพและปริมาณของบุคลากร และคุณภาพชีวิตของเด็กไทย

4. จากการที่พบว่า สตรีในเขตเมืองที่อาศัยอยู่ในภาคที่แตกต่างกัน มีผลให้มีผู้ดูแลบุตรที่แตกต่างกัน คือ แม้ว่าโดยรวมแล้ว สตรีส่วนใหญ่ยังคงดูแลบุตรด้วยตนเอง โดยเฉพาะสตรีที่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ จะดูแลบุตรด้วยตนเองมากกว่าสตรีที่อาศัยอยู่ในภาคอื่นๆ และในกลุ่มของการให้บุคคลที่ไม่ใช่ญาติเป็นผู้ดูแลบุตร สตรีที่อาศัยอยู่ในภาคเหนือ จะเลือกให้บุคคลที่ไม่ใช่ญาติ เป็นผู้ดูแลบุตรมากกว่าสตรีที่อยู่ในภาคอื่นๆ ดังนั้นการกำหนดนโยบาย มาตรการ หรือแผนการดำเนินการต่างๆ ที่เกี่ยวกับสวัสดิการสังคมด้านการดูแลเด็ก จึงควรคำนึงถึงความแตกต่างของภาคที่อยู่อาศัยอย่างเหมาะสม และสอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ในแต่ละภาค รวมถึงคำนึงถึง อุปทานของสวัสดิการด้านการดูแลบุตรของสตรีกลุ่มเป้าหมายในแต่ละพื้นที่ด้วย รัฐบาลควรพิจารณาดำเนินการเพื่อลดความไม่เท่าเทียมกันของการให้สวัสดิการสังคมเพื่อเด็ก ประกอบกับควรควบคุมคุณภาพของการบริการให้มีความเหมาะสมกับลักษณะความเป็นอยู่ในท้องถิ่นของแต่ละภาค แต่ยังคงคำนึงถึงพัฒนาการของเด็กในทุกๆ ด้านอย่างเหมาะสมตามควรแก่วัย เป็นหลักในการดำเนินการด้วย และนอกจากนี้ รัฐควรกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือในทุกระดับ ในการส่งเสริมสนับสนุนทั้งในด้านการเงิน บุคลากร และการฝึกอบรม เพื่อเพิ่มศักยภาพของสถานบริการรับเลี้ยงดูเด็ก ในทุกภาคของประเทศอย่างทั่วถึง

ข้อเสนอแนะเชิงการวิจัยในอนาคต

1. ควรทำการศึกษาวิจัยทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ในหัวข้อที่เกี่ยวข้อกับวิถีชีวิต และความเป็นอยู่ของสตรีและเด็กให้มากขึ้น ซึ่งผลจากการวิจัยในประเด็นดังกล่าวยังเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมาก เพราะนอกจากจะมีประโยชน์ในทางวิชาการแล้ว ยังเป็นแนวทางไปสู่การพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตของสตรีและเด็กในสังคมไทยมากยิ่งขึ้นด้วย
2. ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแบบแผนการดูแลบุตรหรือผู้ดูแลบุตรในครั้งต่อไป ควรมีข้อมูลหรือปัจจัยที่น่าจะนำมาศึกษาร่วมด้วยอีกหลายประเด็น เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับอายุของบุตรแต่ละคนของสตรี จำนวนบุตรทั้งหมดที่อายุต่ำกว่า 5 ปี ประวัติการทำงานของสตรีตั้งแต่ก่อนแต่งงานจนถึงปัจจุบัน ลักษณะโครงสร้างของครัวเรือน หรือรายละเอียดของสมาชิกในครัวเรือน เช่น เพศ อายุ ความสัมพันธ์กับสตรีตัวอย่าง อาชีพ สถานภาพการทำงาน เป็นต้น ทั้งนี้คาดว่าปัจจัยต่างๆ ดังกล่าว จะช่วยให้เกิดความเข้าใจ และสามารถอธิบายผลการศึกษาวิจัยได้อย่างละเอียดชัดเจนยิ่งขึ้น

3. การวิจัยครั้งต่อไปควรคำนึงถึงข้อคำถามที่ใช้เป็นตัวแปรตามด้วย กล่าวคือ ควรสร้างเกณฑ์วัดการทำหน้าที่ดูแลบุตรที่เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป และควรมีความละเอียดและเที่ยงตรง เช่น วัดจำนวนชั่วโมงที่ใช้ในการดูแลเด็กต่อวัน หรือต่อสัปดาห์ ทั้งนี้เพื่อจัดปัญหาที่อาจเกิดขึ้นจากการให้ข้อมูลที่มาจากการประเมินด้วยความรู้สึก หรือความลำเอียง

4. เนื่องจากผลการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรการมีสมาชิกหญิงอื่นในครัวเรือนในการศึกษานี้ มีทิศทางของความสัมพันธ์ที่แตกต่างกับเอกสารและงานวิจัยที่ผ่านมาในอดีต ดังนั้น ควรทำการศึกษาวิจัยถึงความสำคัญหรือบทบาทของระบบวงศ์ญาติที่มีต่อการจัดการด้านการดูแลบุตรของสตรีไทย ทั้งในเขตเมืองและชนบทอย่างละเอียด หรืออาจทำการวิจัยเชิงลึกเพื่อยืนยัน สนับสนุน หรือปฏิเสธข้อค้นพบของการศึกษานี้ ทั้งยังเป็นการเพิ่มพูนความรู้ใหม่ด้วย

5. ควรมีการศึกษาวิจัยในเรื่องต่างๆ ต่อไปนี้

5.1 ศึกษาเกี่ยวกับความต้องการสวัสดิการสังคมด้านการดูแลเด็ก หรือลักษณะของบริการด้านการดูแลบุตรของสตรีที่ทำงาน ทั้งในระดับมหภาคและจุลภาค เพื่อเป็นแนวทางให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้รับทราบข้อมูล และนำไปวางแผนเพื่อดำเนินการช่วยเหลือหรือจัดสวัสดิการแก่กลุ่มเป้าหมายได้อย่างเหมาะสมต่อไป

5.2 ศึกษาความเป็นไปได้หรือความพร้อมในการจัดสวัสดิการด้านการดูแลบุตร เพื่อลูกจ้างในหน่วยงานทั้งของภาครัฐและเอกชน

5.3 ควรศึกษาเกี่ยวกับทัศนคติ ความคาดหวัง หรือบทบาทของสามีในการรับภาระงานบ้านและงานดูแลบุตร หรือศึกษาเกี่ยวกับทัศนคติของสามีที่มีต่อภรรยาที่ให้คุณค่าอันทั้งที่เป็นญาติและไม่ใช่วญาติเป็นผู้ดูแลบุตร

5.4 ควรทำการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลและรายละเอียดเกี่ยวกับสถานรับเลี้ยงเด็ก ซึ่งจะช่วยให้มีข้อมูลที่ทันสมัย สะดวกต่อการนำไปใช้วางแผน ดำเนินการหรือควบคุมการปฏิบัติงานด้านการให้บริการที่มีคุณภาพ

5.5 ควรทำการศึกษาวิจัยถึงรูปแบบการให้บริการด้านการดูแลเด็กที่เหมาะสมของบ้านรับเลี้ยงเด็กในแหล่งเสื่อมโทรม สถานที่ก่อสร้าง หรือในชุมชนต่างๆ เพื่อทราบข้อมูลและให้ความช่วยเหลือหรือสงเคราะห์ได้อย่างเหมาะสม